

Pukovnik u penziji
VASILJE CEROVIĆ

Titov strategijski horizont

Predmet ovog razmatranja biće Titova strategijska misao i praksa, razume se u fragmentarnom vidu i obimu. To i takvo sužavanje zadatka donosi i olakšanje i teškoću. Olakšanje zato što dopušta da izložimo sopstveno razumevanje pojedinih elemenata Titove strategije. Teškoću zbog toga što se izlažemo riziku da neki važan element izostavimo ili da ga ne iskažemo u potpunosti. Ako se, ipak, usuđujemo na ovaj skroman pokušaj, činimo to s uverenjem da će razmatranje Titovih strategijskih ideja i praktičnih rešenja u našem časopisu pobuditi čitaoca da ih proučava na izvoru.

U teorijskom pristupu Titovoj strategiji nužno se nameće marksistički ugao posmatranja, i to u kritičkom, nedogmatskom duhu. Na to nas upućuje njegovo viđenje rata kao istorijske i društvene pojave koja je inicirana klasnim odnosima i suprotnostima, pri čemu se opšte zakonitosti u svakom konkretnom slučaju ispoljavaju osobeno i po ključu verovatnoće, a u neposrednoj zavisnosti od delovanja subjektivnih snaga.

U metodološkom pogledu nastojaćemo da Titove strategijske stavove i postupke posmatramo u istorijskom kontekstu, pa dakle u razvoju i, uporedno s tim, u sudaru s drugim strategijama protiv kojih su bili okrenuti. Pored toga, čini nam se da nije moguće izostaviti pokretljivost pojma *strategija*, usled čega su se umnožila i njegova značenja.

Strategija je vrlo stari pojam, potiče iz antičke Grčke, i njime je bilo obuhvaćeno komandovanje vojskom (i mornaricom) u ratu. To značenje je očuvano do danas, ali je znatno prošireno. U savremenom životu termin *strategija* upotrebljava se više nego ikada ranije. Na njeno prvobitno značenje nadgrađena su nova a strategija je »ušla« u politiku, privredu, diplomatiju, nauku i mnoštvo drugih delatnosti. Otuda je uobičajeno da se, osim o vojnoj, govori i piše o političkoj, privrednoj, diplomatskoj, naučnoj strategiji. Zašto je to tako? Prvi razlog je, svakako, u tome što se rat proširio na sve strane i što je u svoje polje uvukao celo društvo i društveni život bez ostatka. Drugi je, verovatno, metodološke prirode, dakle u tome što strategija, i kao teorija i kao praksa, razlikuje celinu od dela, glavno od sporednog, trajno od prolaznog, redosled važnosti i redosled hitnosti i sl. Po jednom upoređenju, strategijsko rasuđivanje i delovanje, ma u kojoj društvenoj delatnosti, odgovaralo bi ulozi navigatora, koji po uzburkanom moru vodi brod između scile i haribde.

I pojam vojna strategija, u užem smislu, dobio je izdiferencirano značenje. To se desilo pod uticajem promena u veličini i strukturi oružanih snaga, ratnoj tehnici i tehnologiji i, u neposrednoj vezi s tim, u načinu ratovanja i komandovanja. Podela oružanih snaga na vidove i rodove imala je za posledicu stvaranje posebnih generalštabova i posebnih strategija — kopnene, pomorske, vazduhoplovne, kosmičke, a onda su se neizbežno javili i zajednički generalštab i opšta vojna strategija.

Osvetljavanje rata kao nastavljanja politike drugim sredstvima, prema definiciji Klauzevica, koju je u klasnom smislu konkretizovao Lenjin, otkrilo je i odgovarajući odnos između političke i vojne strategije. Rečeni odnos se održava, uprkos greškama i zabrudama. Pri tom, politička strategija može da ne uvažava relativnu samostalnost vojne, bilo tako što će joj postavljati zahteve koji nadmašuju njene mogućnosti, bilo tako što će joj ograničavati mogućnosti ne uzimajući u obzir stvarnu ratnu situaciju. A može biti i obrnuto, kada se vojna strategija uzdiže iznad političke s pretenzijom da uzme u svoje ruke njenu nadležnost. U svakom slučaju, dijalog se među njima ne može izbeći. Uz sve to, politička strategija dovodi u sklad smer i stepen vojnog angažovanja sa ciljem koji želi postići.

Moderan vojnotehnički razvoj, na osnovu treće naučnoindustrijske revolucije, podstakao je stvaranje strategijskih teorija koje u vojnoj sili vide odlučujućeg činioca svetskih zbivanja. Prema preciznim naučnim opisima, ništa od onoga što se događalo u prošlosti

ne može uporediti sa ubrzanjem koje je u usavršavanju ratne tehnike donelo nuklearno doba. Tako se navodi da je musketa iz građanskog rata u Americi tek nešto savršenija od puške iz bitke na Vaterlou. Nasuprot tome, avionska bomba iz drugog svetskog rata, ako je dopušteno takvo poređenje, izgleda kao dečja igračka prema atomskoj bombi bačenoj na Hirošimu. A i ta atomska bomba samo je skromni prethodnik onih koje su kasnije proizvedene. Ranije istorijsko iskustvo ne pruža sasvim pouzdan oslonac za procenu i razumevanje toka i smisla takvog vojno-tehnološkog razvoja. U prilog tome može se navesti jednostavna činjenica da uništavajuća moć nuklearnog (takođe i hemijskog i bakteriološkog) oružja ne ostavlja bilo kakav prihvatljiv politički cilj.

Opšte jačanje vojne sile proizvelo je njen partnerski udeo i u industrijskoj proizvodnji. Na to nas podseća poznata sintagma u vojnoindustrijskom kompleksu. Visoki troškovi naoružavanja i opremanja savremenih oružanih snaga u miru, i ogroman utrošak ratnog materijala u oružanim sukobima, našli su teorijski izraz u dvosmisljenom iskazu o logistici kao vojnom elementu u privredi i privrednom elementu u strategiji.

I diplomatija je široko otvorila vrata uticaju vojne strategije tako da sve više uzima maha oslanjanje na silu. »Politika sa pozicija sile«, »pregovori sa pozicija sile«, »interesi bezbednosti«, kao idiomi blokovskog suprotstavljanja i nadmetanja, samo su verbalni izraz zalaženja vojne strategije u oblast diplomatije. Usled toga i diplomatija nalikuje bojnopolju. Umesto da ispituje načine za mirno rešavanje međunarodnih problema, ona se priklanja iznuđivanju rešenja sa osloncem na vojnu silu.

Promene o kojima je bilo reči vidljive su golim okom i jedva da ih treba dokazivati. Pa ipak, u vojnoj strategiji postoje izvesne konstante koje proističu iz prirode rata, tačnije rečeno koje su svojstvene oružanoj borbi, kao što su: ofanziva i defanziva, odnos snaga i sredstava, ekonomija snaga i sredstava, vremenske i prostorne koordinate, oblici borbenih dejstava (bitka, operacija, boj, borba) inicijativa, pokret i manevar, iznenađenje i lukavstvo... One su uvek u vidokrugu strategije, kao ono što je »miran lik pojave«. Slično tome, vojna strategija uvodi u složenu jednačinu rata i oružane borbe različite veličine, merljive i nemerljive, fizičke i psihičke, moralne i političke, one koje se tiču obuke, iskustva i tradicije. Time je predmet vojne strategije omeđen i strukturiran, i na toj osnovi se ona razvijala i kao veština i kao nauka. U tom prožimanju vojne strategije s naukom, prva je uvažavala zahteve druge, ali i druga prve.

Vojna strategija je od svojih početaka izdvojena delatnost voj- skovođe (i njegovog štaba). Razlozi za to su, u prvom redu klasni, a onda i stručni i naučni, i oni će sačuvati svoju važnost, mada u različitom vidu, dogod bude ratova.

Naznačujući proširenje pojma *strategije* i ukazujući na ono što je u vojnoj strategiji manje-više trajno i ustaljeno, možemo nazreti težinu i složenost strategijskog rasuđivanja. Sa jedne strane, vojna strategija vezuje se za političku, ekonomsku, diplomatsku, a sa druge, ona je deo ratne veštine, i to onaj deo na kojem je najveća odgovor- nost za ishod oružane borbe.

Ova i ovakva sveobuhvatnost strategije našla je odgovarajući odjek u teoriji, pre svega u, rekli bismo pretežno formalnoj, klasi- fikaciji i sistematizaciji različitih strategija po stepenu opštosti i vrsti. Prema najpreglednijem obrascu, na vrhu je totalna strategija (ili velika strategija, ili nacionalna strategija) koja usmerava, ko- ordinira i kombinuje generalne strategije — vojnu, političku, eko- nomsku i diplomatsku. Ali ovo i ovakvo širenje spektra strategija nije otklonilo potrebu za čvršćom tačkom oslonca, koja bi ih pove- zivala i slivala u jedinstvenu celinu. U tom nastojanju čovek se, zbog svoje trajne i nezamenljive uloge u ratu, objektivno nametnuo kao bitan oslonac strategije kako u njenom stvaranju tako i u izvr- šenju. Tim više što se prema iskustvu novijih ratova i oružanih intervencija pokazalo da i spektakularna vojna nadmoćnost može biti nedovoljna za pobedu u sudaru s protivnikom koji je vičan ratnoj veštini a politički, moralno i psihički čvršći. Naravno, pristup ljud- skom činiocu u ratu nije jednoznačan. U ovoj prilici čini nam se umesnim da spomenemo dve karakteristične tendencije. Sa jedne strane, pod uticajem plime etatizma, koja nije zaobišla ni socijalis- tičke zemlje, ljudi su, na izvestan način, tretirani kao materijal stra- tegije, istina specifičan ali materijal. Sa druge strane, pod uticajem bioloških nauka, ljudi su i u teroriji strategije interpretirani kao bića koja ne samo u fizičkom životu već i ponašanju, mišljenju i de- lanju, ostaju pod neizbežnom prinudom bioloških nužnosti, što važi i za ratne okolnosti.

Pri pažljivijem ispitivanju ovih strategijskih usmerenja lako je zapaziti jednostrano tretiranje rata, izvan konteksta klasnih sup- rotnosti i karaktera društvenih odnosa, i premeštanje značaja na ideološko i psihološko polje. Prodor psihologije u oblast strategije nalikuje na svojevršno »lukavstvo uma« koji dopušta osećanjima, strastima i nagonima da deluju pod njegovom kontrolom. Plastičan izraz tog prodora je strategija zastrašivanja. Ova strategija se ispo-

ljava u praktičnoj primeni kao uzajamno odmeravanje moći velikih sila i blokova, koje je, barem do sada, sprečavalo njihov neposredni oružani sukob. Ali, ona se ispoljava, još u većoj meri, i kao pritisak prema trećim zemljama, što je, po logici blokovskih suprotnosti, iako sa različitim ideološkim predznakom, primenjivano sa obe strane.

U strategijskim nadmetanjima i dvobojima, teorijskim i praktičnim, prva i najglasnija reč pripada velikim silama, ali poslednja im ne pripada ni uvek ni obavezno. Male zemlje i zemlje koje po uobičajenim merilima nisu raspolagale znatnom vojnom snagom pružile su izvanredan doprinos razvoju strategije. Na prvi pogled to može izgledati neobično, ali baš sa stanovišta dijalektike, zato što su se borile za slobodu i nezavisnost ili ih branile, one su bile navedene da traže i nalaze nova rešenja za strategijske probleme savremenosti. Sticajem istorijskih okolnosti, u drugom svetskom ratu i razdoblju posle njega, Titu je u tom pogledu pripalo istaknuto mesto.

Politička strategija

Strategijski problemi s kojima je Tito bio suočen, u konkretnim međunarodnim i unutrašnjim uslovima, spadaju među najteže. On je proučavao i rešavao dve vrste problema: prvo, one koji se tiču strategije narodnooslobodilačkog rata protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika, u okvirima drugog svetskog rata i specifične jugoslovenske stvarnosti; i drugo, one koji se tiču strategije opštenarodne odbrane, u uslovima postojanja vojno-političkih blokova, trke u naoružavanju i borbe velikih sila za podelu sfera uticaja, a na temeljima društvenog i političkog sistema socijalističkog samoupravljanja i nesvrstane spoljne politike.

U prikazivanju arhitektonike Titove strategije mogućna su dva postupka: (1) praćenje njenog razvoja u vremenskom sledu i (2) raščlanjivanje njenog razvijenog, celovitog oblika na bitne elemente.

Prvi postupak čini se privlačnim, između ostalog, i zato što se u Titovim radovima (govorima, člancima, pismima, naređenjima) koji su, po pravilu, polivalentnog sadržaja ne nalazi sistematski izložena teorija strategije. Ali, tako se rizikuje da se hronološkom pažnjom usredsređenom na pojedinosti zasene magistralni putevi po kojima se strategija kreće. Figurativno rečeno, na taj način se vidik rudara pretpostavlja vidiku geodete.

Drugi postupak, kako nam se čini, sugerise unutrašnja logika Titovog strategijskog rasuđivanja, koja i u narodnooslobodilačkom

ratu i u posleratnom razdoblju, uprkos teškim i promenljivim uslovima, zadržava isti smer, kao neka naročita igla na strategijskom kompasu. Prihvatajući drugi postupak, pokušaćemo da ocrtamo Titov strategijski horizont i da naznačimo osnovne karakteristike njegove strategije. Pri tom ćemo se čuvati od jednostranosti druge vrste, koja politiku i rat, političku i vojnu strategiju spaja ili razdvaja na način što zamagluje njihov uzajamni odnos ili previđa njihovu samostalnost.

Titovo viđenje rata kao nastavljanja politike drugim sredstvima nije prosto priklanjanje Klauzevicevoj definiciji rata. On je, u Lénjinovom duhu, uzimao u obzir krajnje zaoštavanje klasnih odnosa i podela u drugom svetskom ratu i, u tom okviru, na jugoslovenskom tlu, ali je pri tom znatno proširio horizont strategije suštinskim udelom nacionalnih i tradicionalnih, društvenih i kulturnih, moralnih i psiholoških činilaca. U konkretnim okolnostima 1941. godine, on je video narodnooslobodilački rat kao nastavljanje politike Komunističke partije, dakako s obzirom na politiku fašističkih sila, politiku saveznika i politiku bivše jugoslovenske vlade.

Narodnooslobodilački rat, kao nastavljanje politike Komunističke partije, može se najpotpunije sagledati sa stanovišta političkog cilja rata u Titovom strategijskom horizontu, koji: otvara jasnu perspektivu ka slobodi i nezavisnosti;¹ istinski demokratskoj narodnoj vladavini;² bratstvu, jedinstvu i ravnopravnosti svih naroda, na osnovi marksističkog principa o pravu svakog naroda na samoopredeljenje do otcepljenja.³

Politički cilj rata je osnovni elemenat političke strategije. U narodnooslobodilačkom ratu on se kristalisao u oružanoj borbi protiv okupatora i, ujedno, protiv domaćih izdajnika. Odnos prema oružanoj borbi bio je probni kamen političkog opredeljenja i grupisanja. Na toj osnovi stvarana je nova narodna vlast u obliku narodnooslobodilačkih odbora i antifašističkih veća narodnog oslobođenja, stvarane su i nove društveno-političke organizacije kao što su: Narodni front, Ujedinjeni savez antifašističke omladine, Antifašistički front žena, pod jedinstvenim rukovodstvom Komunističke partije. Širina i masovnost tih društveno-političkih organizacija odslikavali su snagu i autohtonost narodnooslobodilačkog pokreta u kome se Komunistička partija afirmisala kao avangarda radničke klase i najširih narodnih masa.

¹ J. B. Tito, *Vojna djela*, knjiga I, str. 153, VIZ Beograd 1961.

² Isto, str. 194.

³ Isto, str. 160.

Naravno, prvi uslov za vođenje oružane borbe bio je stvaranje vojne organizacije čiji je politički karakter određen političkim ciljem, što je praktično osigurano obrazovanjem partijskih organizacija i političkih rukovodstava u partizanskim odredima i Narodnooslobodilačkoj vojsci.

U političkoj borbi protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika svih profila, Titova politička strategija bila je upravljena na to: (1) da se formuliše politička platforma koja sintetizuje borbu za slobodu i nezavisnost sa rešenjem političkog, socijalnog i nacionalnog pitanja, i (2) da se osiguraju oblici političke i društvene organizacije i metodi akcije u kojima će narod, demokratski i neposredno, odlučivati o tim pitanjima. U potpunom skladu s tim je i Titov kritički stav prema sektaštvu i oportunizmu, kao teorijskoj zabludi i praktičnom ponašanju, kojima se sužava klasno-socijalna i nacionalna osnova narodnooslobodilačkog pokreta.

Ovo i ovakvo uvođenje naroda u odlučivanje o svojoj sudbini izraz je Titovog shvatanja i uverenja da se stvarno oslobođenje može postići samo kao vlastito delo, a da njega ne može biti ako je podareno spolja. Kao što je pesnik rekao: »Ko slobodu hoće, sam mora na juriš. Svojim rukama mora pobeđu oteti«. Na tom temelju Tito je gradio odnose sa saveznicima, držeći se dosledno principa nezavisnosti i ravnopravnosti. To je bilo objektivno moguće s obzirom na doprinos naše narodnooslobodilačke borbe pobeđi nad fašizmom i s obzirom na zainteresovanost saveznika za taj doprinos. Ali, ako je i kada je taj interes saveznika prekoračivao prag naše nezavisnosti i ravnopravnosti, tačnije rečeno kada se kosio s našim pravom i odgovornošću za sopstveni politički i društveni razvitak, nailazio je na nesavitljiv otpor. Time je obeležena suštinska promena u međunarodnom položaju nove Jugoslavije i nagovešten svetski proces borbe za slobodu, nezavisnost i društveni progres s osloncem na najšire narodne mase.

Tito je to sažeto izrazio u svom poznatom govoru u Bandungu. Uzimajući u obzir moderan način proizvodnje i međunarodne suprotnosti i nejednakosti koje izrastaju na toj podlozi, on je kao novu društvenu snagu u narastanju spoznao »historijsko buđenje naroda koje je pretvorilo stotine miliona ljudi u aktivne tvorce historije«. Ova radikalna promena ogleda se i na vojnom polju u tome što su, prema Titovim rečima, u prošlosti velike sile uspevale nametnuti svoju volju materijalno slabijim narodima pomoću malobrojnih naoružanih ekspedicija, ili čak samo demonstracijom nekoliko naoružanih brodova, a to danas ne mogu postići ni posle dugogodišnjeg ratovanja sa stotinama hiljada najmodernije naoružanih vojnika.

Kada je reč o opštenarodnoj odbrani u savremenim uslovima, Titova politička strategija nastavlja se na iskustva narodnooslobodilačkog rata i revolucije i vođena je istom unutrašnjom logikom. U novoj situaciji, koja je donela nove suprotnosti u međunarodnim odnosima, uključujući u to i suprotnosti među socijalističkim zemljama, trebalo je braniti tekovine koje smo izvojevali. Poznato Lenjinovo upozorenje, prema kome — revolucija nešto vredi tek onda kada može da se brani, sadrži u Titovoj interpretaciji važan dodatak — i ukoliko je sposobna da razvija svoje tekovine. Ova dopuna svedoči o dinamičnom shvatanju revolucije kao svestranog društvenog preobražaja, a ne samo kao političog čina koji se isrpkuje osvajanjem vlasti.

Na Titovom strategijskom horizontu, u promenjenim unutrašnjim i spoljnim okolnostima, ističu se dva orijentira: prvo, jasno i apriori iskazan odbrambeni cilj, što u isti mah podrazumeva nepopustljivo suprotstavljanje politici sile u rešavanju međunarodnih problema, bez obzira na njene nosioce; i, drugo, podruštvljavanje odbrambenih poslova, u duhu socijalističkog samoupravljanja, što praktično znači prevazilaženje tradicionalnog monopola države u toj oblasti. Prevazilaženje monopola države o kojem je reč, dakako, nije isto što i zanemarivanje ili osporavanje njene uloge u odbrani zemlje, ali jeste njeno preciziranje, pa i njeno uokvirivanje. To se ogleda, između ostalog, u tome što je državi uskraćena mogućnost da prihvati kapitulaciju i okupaciju.

Odbrambeni cilj rata i podruštvljavanje odbrambenih poslova su u Titovoj političkoj strategiji dve strane iste medalje. Pri tom, odbrambeni cilj, iako nužna, nije sam po sebi i dovoljna pretpostavka podruštvljavanja. Odbrambeni rat može biti nametnut, a može biti, kao što je u našem slučaju, unapred izabran svesnim socijalističkim opredeljenjem. Podruštvljavanje odbrambenih poslova mora biti zasnovano na odgovarajućim društvenim odnosima. U svakom slučaju, i odbrambeni cilj rata i podruštvljavanje odbrambenih poslova upravljani su protiv strane dominacije, bilo da je ona izraz imperijalističkih težnji, bilo da se obrazlaže »višim ciljem«. U vezi s tim dobro je podsetiti se filozofske izreke prema kojoj spoljna nadmoćnost nije ništa mogla zauvek — ni da prisili na ropstvo ni da prinudi na slobodu.

U Titovoj političkoj strategiji klasno i socijalno, nacionalno i internacionalno činioci su čije je dejstvo povezano u vremenu i prostoru. Titova ideja vodilja o bratstvu i jedinstvu naših naroda i narodnosti izvedena je na osnovu tragičnih iskustava iz prošlosti, ali u socijalističkoj perspektivi. On je ravnopravnost i jedinstvo, kao

temeljne principe međunacionalnih odnosa, video ne samo u političkoj i državnoj formi već, u prvom redu, u socijalističkom samoupravljanju kao društveno-ekonomskom odnosu koji osigurava i ljudsku emancipaciju i nacionalnu afirmaciju.

U međunarodnim odnosima Tito je, putem politike nestvršavanja, gradio bitno nove elemente spoljnopolitičke strategije. Nestvrstanost je postala najmasovniji međunarodni pokret i stekla ulogu aktivnog činioca u međunarodnim odnosima zahvaljujući tome što se suprotstavlja prenošenju suprotnosti između blokova i velikih sila na tlo trećih zemalja. Tako je sistematski širen prostor za savezničke odnose izvan okvira blokovske zavisnosti i potčinjenosti, a istovremeno je učvršćivano pravo svake zemlje da suvereno odlučuje o svom unutrašnjem razvitku i o svojoj spoljnoj politici. Odbrambena snaga nesvrstanosti, iako je sazdana pre svega na moralnoj i političkoj osnovi, ispoljava se praktično u rastućoj međunarodnoj podršci žrtvama agresije i oružane intervencije, podršci koja u svojim najvišim dometima agresiju i intervenciju ograničava, pa i obuzdava.

Vojna strategija

Titova vojna strategija je, ako se tako može reći, prožeta političkom strategijom, ali na način koji održava njihovu povezanost i uvažava njihovu relativnu samostalnost. U vezi s tim je i jedna Titova misao izrečena usred rata, 1943. godine. Ona, po našem mišljenju, reljefno osvetljava odnos i veze između političke i vojne strategije. Tito je tada, u članku o Petoj ofanzivi, ovako rezimirao dotadašnja iskustva na strategijskom planu: »Mi se ne oslanjamo grubo na silu, već u prvom redu na sam narod, pa onda na vojnu silu«⁴. Značenje ovog stava može se tumačiti s obzirom na krajnju oskudicu Narodnooslobodilačke vojske u hrani i opremi, naoružanju i municiji, i s obzirom na izrazitu vojnotehničku nadmoćnost neprijatelja. U tim uslovima podrška naroda svojoj vojsci, tačnije rečeno njihova politička identifikacija, javlja se kao onaj činilac koji uravnotežava neprijateljevu vojnotehničku nadmoćnost. Isti smisao ima i jedan raniji Titov stav, iz 1942. godine, u kome on vojnu snagu narodnooslobodilačkog pokreta identifikuje s narodnom snagom: »Ovog puta narod ima oružje u ruci, koje je sam izvojevao, koje neće ispustiti iz ruku dokle god ne izvojuje svoju pravu i potpunu slobodu, dok ne uspostavi svoju pravu narodnu vlast«⁵.

⁴ Tito, *Govori i članci*, »Naprijed«, Zagreb 1959, knjiga I, str. 142.

⁵ Isto, str. 56.

Time se značenje rečenog Titovog stava ne iscrpljuje. Tačnije rečeno, njegova usmerenost na praktično oživotvorenje ideje o naoružanom narodu izlazi iz okvira datih konkretnih okolnosti.

Njegovu trajnu vrednost videćemo u iskustvu narodnooslobodilačkih i revolucionarnih ratova novijeg datuma, od onih u Vijetnamu i Alžiru do ovih koje još uvek vode narod Salvadora i palestinski narod. Svi ti narodni ratovi su, na osoben način, crpli borbeni elan iz perspektive socijalizma kao svetskog procesa, čiji nagoveštaj nalazimo u davnoj a delekovidoj Engelsovoj anticipaciji: »To što nije mogla buržoaska demokracija 1848. godine, baš zato što je bila buržoaska, a ne proleterska, naime, da dâ radnim masama volju čiji bi sadržaj odgovarao njihovom klasnom položaju — to će neizostavno učiniti socijalizam«.

Navedeni Titov stav o narodu i vojnoj sili nalazi dubok odjek u njegovoj stvaralačkoj razradi marksističke ideje o naoružanom narodu u pravcu podrštvljavanja odbrambenih poslova na osnovu socijalističkog samoupravljanja. Dosledan svom revolucionarnom opredeljenju »da je jedna zemlja najbezbednija kada je sam narod čuva« Tito je u visokoj odbrambenoj svesti naših radnih ljudi i građana video materijalnu silu: »Naše radne ljude i građane niko ne bi mogao, čak i kad bi htio, lišiti prava da učestvuju u poslovima odbrane i zaštite, u očuvanju bezbjednosti i sigurnosti Jugoslavije«.⁶

Nepoznavanje i potcenjivanje strategije koja se naslanja na naoružani narod stavilo je, u više navrata, strategiju imperijalističkih sila pred nerešive probleme. I socijalističke zemlje, koje su zaboravile sopstveno iskustvo, kao što je slučaj s oružanom intervencijom Vijetnama u Kampučiji, suočene su sa sličnim problemima.

U razmatranju vojne strategije narodnooslobodilačkog rata, koje je Tito izložio u svom referatu povodom desete godišnjice Jugoslovenske narodne armije, 1951. godine, nazire se metodološki ključ. Tito je prikazao strategijske probleme narodnooslobodilačkog rata kao gust splet protivrečnosti koje nastaju u sudaru sa strategijom neprijatelja. Njegov dijalektički način rasuđivanja očevidan je na praktičan način u analizi bitnih elemenata strategije, koji se ne mogu mimoići i koji proističu iz prirode rata i oružane borbe kao njegovog glavnog obeležja.

Najveća teškoća s kojom je Tito bio suočen ticala se krajnje nepovoljnog odnosa snaga: »Razumije se da je naša strategija i taktika vođenja oružane borbe bila vrlo komplikovana, baš zbog toga«

⁶ J. B. Tito, *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, izdavač »Svetlost« Sarajevo 1980, str. 542.

što su joj, osim moralnog, nedostajali skoro svi važniji elementi kojima je raspolagao protivnik.«⁷ Odista, vojnotehnička nadmoćnost fašističkih vojski, upotpunjena formacijama domaćih izdajnika, bila je toliko velika i tako izrazita da joj je teško naći premca u istoriji ratova. Sa te tačke gledišta, staljinističko osporavanje originalnosti našeg narodnooslobodilačkog rata, pozivanjem na primere partizanskih ratova iz prošlosti, razotkriva se kao primer neistorijskog mišljenja. U opisanim uslovima Tito je video mogućnost uravnotežavanja neprijateljeve vojnotehničke nadmoćnosti moralnim preimućstvima sopstvenih snaga, dakle nenadmašnim moralom, odlučnošću i junaštvom boračkog sastava, iako je on bio veoma slabo naoružan. Moralna snaga, koju je Tito imao na umu, ne može se shvatiti kao neki metafizički entitet, već u neposrednoj vezi s revolucionarnom političkom linijom CK KPJ, na osnovu koje je naš rat imao i oslobodilački i revolucionarni karakter i na osnovu koje je Tito izgrađivao vojnu strategiju i taktiku.

Drugi činilac koji je uravnotežavao neprijateljevu nadmoćnost nalazio se, po Titovom mišljenju, u oblasti ratne veštine: »Neprijatelj je imao tehniku i rutinu — mi smo imali vještinu revolucionarnog ratovanja, a tehniku smo osvajali od neprijatelja.«⁸ U tom stavu on ne osporava vrednost rutine, kao elementa ratne veštine, iako joj daje niži vrednosni rang, kao nečemu što je ukalupljeno podražavanje teorijskih obrazaca. Nasuprot tome, revolucionarna ratna veština, u njegovom poimanju, postavlja veće i teže zahteve — njen je zadatak da stalno analizira promenljive činjenice ratne stvarnosti i da na osnovu toga oblikuje rešenja, a ne da ponavlja ono što je naučeno. Originalnost Titove vojne strategije, kao bitnog dela ratne veštine, proističe iz njenog jedinstva s političkom strategijom u čijoj se funkciji vazda nalazi, a to se podjednako reflektuje i u načinu ratovanja i u oblicima vojne organizacije.

Tito je, pre svega, jasno formulisao radikalani vojni cilj narodnooslobodilačkog rata: isterivanje svih okupatora iz zemlje i pobjeda nad domaćim izdajnicima. Tako određen vojni cilj proistekao je iz političkog cilja narodnooslobodilačkog rata, ali je njihovo ostvarivanje bilo uzajamno uslovljeno. U tom kontekstu Tito je isticao da je jedna od karakteristika našeg strategijsko-političkog pravca i naše revolucionarne linije bila — stalan kurs na jačanje oružane sile, kao osnovne poluge pomoću koje se rešava zadatak nacionalnog oslobođenja i postižu svi drugi ciljevi narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije.

⁷ Isto, str. 335.

⁸ Isto, str. 336.

U Titovoj strategijskog zamisli o načinu vođenja rata polazna ideja bila je u horizontu partizanskog načina ratovanja, ali sa suštinskim usmerenjem na masovne narodne ustanke u svim krajevima Jugoslavije, koji će prerasti u dugotrajan opštenarodni rat. Međutim, on je već na izmaku prve ratne godine uvideo i snagu i slabost partizanskog načina ratovanja. Tu slabost on je opisao kao nedovoljno razumevanje potrebe da se privremeni, lokalni interesi potčine opštim vojnim interesima, interesima izvršavanja glavnog određenog strategijskog plana, koji mi postavljamo da bismo se uspešno oduprli neprijatelju i onemogućili mu ostvarenje njegovih planova. A i neprijatelj je, uviđajući rastuću opasnost od partizanskog rata, menjao svoju strategiju i taktiku. Pošto tu opasnost nije mogao da savlada policijskim snagama i lokalnim protivpartizanskim dejstvima svojih vojnih jedinica, kombinovanim s terorom kaznenih ekspedicija, preduzeo je sistematske operacije, po načelima munjevitog rata, uz upotrebu jakih združenih formacija, sa ciljem da uništi jezgro partizanskih snaga i njegovo rukovodstvo.

Tito je, u promenjenim uslovima, prevladao slabost partizanskog načina ratovanja evolucijom sopstvenih strategijskih ideja prema kombinovanom partizansko-frontalnom ratu, pri čemu su krupne operacije Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda bile karika koja vodi toj sintezi. Ovde treba primetiti da u Titovoj vojnoj strategiji termin »frontalni« ima neuobičajeno značenje, koje proizilazi iz veze s terminom »partizanski«. On je izričito nalagao potčinjenim komandantima da izbegavaju »krute frontove« i usmeravao ih na to da sopstvenom inicijativom ostvaruju frontove u pozadini i na otkrivenim bokovima neprijateljevog borbenog rasporeda. Time se dobijala nepravilna i iskidana linija fronta, što je remetilo i neprijateljevo komandovanje i njegova dejstva. Naravno, prilikom oslobađanja gradova i ofanzivnih dejstava na izabranim operacijskim pravcima, kao i u odbrani slobodne teritorije, linija fronta dobijala je trajnije oblike, mada je i u tim slučajevima mogla da bude naglo i neočekivano izmenjena. Tito, dakle, nije zanemario prednosti partizanskog načina ratovanja, ali je pravovremeno uočio da se u sukobu s neprijateljem, koji po svaku cenu primenjuje strategijsku ideju okruženja i uništenja, ne može ostati na tom stepenu. Rešenje je našao u ofanzivnim operacijama na izabranim pravcima i na velikom prostoru, koje su prevazilazile partikularnost i nepovezanost partizanskih dejstava. Ove operacije, u Titovim strategijskim koordinatama, specifične su po tome što su u njihovom izvođenju partizanska i frontalna borbena dejstva dve strane iste medalje.

Saglasno svojoj strategijskoj zamisli o načinu vođenja rata, Tito je usmeravao razvoj oblika vojne organizacije, njihovu evoluciju od partizanskih odreda, preko brigada i divizija, do Narodnooslobodilačke vojske, odnosno Jugoslovenske armije. Pri pažljivijoj analizi videće se da je on to činio po načelima koja su povezana unutrašnjom logikom. Prvo takvo načelo je raznovrsnost oblika vojne organizacije. Raznovrsnost se ogleda u kombinovanju partizanskih odreda sa krupnim, pokretnim jedinicama i sastavima, koji su imali bitne odlike redovne armije i, takođe, u njihovoj različitoj veličini i strukturi, zavisno od namene i objektivnih uslova u kojima su formirani. Drugo načelo je rastuća udarna snaga. Ono se izražava u pravovremenom obrazovanju združenih formacija i sastava, rodova i vidova, radi davanja snažnih udara neprijatelju, i u oblikovanju Operativne grupe Vrhovnog štaba, koja je davala pečat ukupnim borbenim dejstvima NOV i POJ. U Titovom strategijskom horizontu, i u datim unutrašnjim i spoljnim uslovima, ukoliko partizanski oblik vojne organizacije ne pokaže sposobnost evolucije u savremenu armiju, utoliko umanjuje svoje izgleda na samostalan uspeh u sudaru s neprijateljem koji raspolaze modernim oružanim snagama.

Nužan uslov za objedinjeno dejstvo svih oblika vojne organizacije našeg narodnooslobodilačkog pokreta, prema opštem strategijskom planu, Tito je video u jedinstvenom rukovođenju i komandovanju NOV i POJ, koje proističe iz jedinstvenog političkog rukovođenja narodnooslobodilačkom borbom. Jedinstvo rukovođenja i komandovanja osigurano je centralizovanim funkcijama i odgovornošću Vrhovnog štaba i Vrhovnog komandanta, ali se time ne iscrpljuje. Ono, takođe, podrazumeva potreban stepen decentralizacije, samostalnost i inicijativu potčinjenih štabova i komandi, koja je uokvirena odgovornošću za ostvarivanje opšteg strategijskog plana i potčinjavanjem Vrhovnom štabu i Vrhovnom komandantu.

Jedinstveno rukovođenje i komandovanje NOV i POJ bilo je činitelj od najveće važnosti. Po zakonu dijalektike niko to nije mogao bolje osetiti od fašističke komande. A kako je ratna veština, sem ostalog, i sukob volja, ona je pri kraju rata pokušala da na tom polju postigne rešenje. Budući da joj u više navrata nije pošlo za rukom da okruži i uništi Operativnu grupu i glavninu NOV i POJ, ona je pokušala da desantom na Drvar uništi njen mozak. Time je Titu, faktički, dato priznanje nesumnjive objektivne vrednosti.

U Titovoj vojnoj strategiji naročitu pažnju zaslužuje odnos prema ofanzivi i defanzivi. Težina zadatka pred kojim je Tito stajao bila je u tome što je trebalo pronaći mogućnost za ofanzivu u strategijskim razmerama protiv višestruko nadmoćnijeg neprijatelja koji

je raspolagao velikim borbenim iskustvom i čija je strategija bila tipično ofanzivna. Teorijski podsticaj za rešenje tog zadatka Tito je imao u poznatom Marksovom načelu, koje je posebno isticao Lenjin, prema kome je ustanak veština, a glavno pravilo te veštine — beskrajno smela i odlučna ofanziva. Međutim, u ustanku koji je dobio karakter dugotrajnog rata, Tito nije mogao ostati kod tog načela u opštem obliku, već je svojim stavovima i odlukama, u svojstvu vrhovnog komandanta, dao konkretna određenja strategijske ofanzive. Ona su se očitovala u: neprekidnim napadnim dejstvima (aktivnostima) jedinica i sastava NOV i POJ, od najsitnijih do najkrupnijih; brzim, iznenadnim udarima; maksimalnom razvijanju ofanzivnog poleta i inicijative; stalnom oslobođenju novih teritorija kao izvora ljudskog i materijalnog potencijala radi jačanja narodnooslobodilačkog pokreta i njegovih oružanih snaga.

Bio je neophodan izvorni strategijski talenat, duboka originalnost i čvrsto ubeđenje da se udahne život ideji o ofanzivi protiv nemačkih snaga u vreme kada su one bile na vrhuncu svoje moći. Ključni stav u Titovom pristupu problemu strategijske ofanzive je onaj u kome ističe da »... u našoj narodnoj vojsci mora vladati isključivo ofanzivni duh, ne samo kad smo u ofanzivi već i u defanzivi.«⁹ On ga je gradio na tačnoj dijalektičkoj pretpostavki — da koncentracija neprijateljevih snaga radi okruženja i uništenja glavnine NOV i POJ povlači za sobom slabljenje, pa i pražnjenje, njegovih garnizona, centara snabdevanja i baza, koji postaju privlačni objekti za napad naših snaga koje su izvan obruča. Otuda njegova smela reč, već ujesen 1942: »Ne treba da se bojimo opkoljavanja. kao što se nismo bojali ni onda kad smo imali manje jedinice. Svaki naš gubitak neke teritorije mora u isto vrijeme značiti dobitak nove, još veće i važnije teritorije.«¹⁰

Titova ideja i praksa strategijske ofanzive naslanjala se na celokupne snage narodnooslobodilačkog pokreta, na kombinovanu strukturu NOV i POJ, koja je omogućavala ofanzivna dejstva na velikom prostoru i koncentrične udare na izabranim pravcima radi ostvarivanja etapnih strategijskih ciljeva, na inicijativu i smelost, moralnu i političku nadmoćnost NOV i POJ. Praktično, Tito nije uzimao nadmoćnost u doslovnom smislu reči kao preduslov ofanzive, već je ofanzivom stvarao preduslove za postizanje nadmoćnosti.

Razume se, sa promenom odnosa snaga i sticanjem nadmoćnosti i u bitnim vojnotehničkim elementima, problemi strategijske ofanzive u narodnooslobodilačkom ratu približili su se opštim problemima

⁹ Tito, *Govori i članci*, knjiga I, str. 95.

¹⁰ Isto, str. 95.

te vrste u drugom svetskom ratu. Ali, i u tako izmenjenim uslovima, njihovo rešavanje je sadržalo kombinaciju elemenata kao što su: iznenađenje, duboki prodori, neočekivano grupisanje, smeli manevri, ofanziva s fronta i u pozadini neprijatelja.

Tito je izgrađivao vojnu strategiju opštenarodne odbrane na iskustvima i saznanjima iz narodnooslobodilačkog rata i s obzirom na promene i novine koje je doneo savremeni vojni razvoj. On je, u pogledu načina vođenja rata, strukture oružanih snaga i ratne veštine, smatrao da postoje široke mogućnosti za stvaralačku razradu i primenu iskustava i saznanja iz narodnooslobodilačkog rata, naravno u skladu s najnovijim naučnim dostignućima.

Njegova pažnja bila je usmerena na veće mogućnosti agresivnih sila, koje su stekle usavršavanjem vojne organizacije, ratne tehnike i ratne veštine. Imajući za sobom iskustva i saznanja iz dva svetska rata i iz mnogobrojnih ratova novijeg datuma, Tito je imao i razvijen smisao za istorijski razvoj vojne organizacije i ratne veštine na osnovu modernog razvitka materijalnih proizvodnih snaga. Uporedo s tim, on je sa istim istorijskim smislom pratio razvitak političke i društvene svesti i moralnih shvatanja ljudi i najširih narodnih masa. Sa te tačke gledišta on je objektivno ispitivao i mogućnosti agresivnih sila za primenu savremenih varijanata strategije munjevitog rata, i mogućnosti odbrane od agresije na osnovu strategije opštenarodne odbrane.

U tim opštim okvirima Tito je razmatrao hipotetički slučaj agresije, u najtežem obliku, držeći se poznatih parova suprotnosti: na jednoj strani — munjeviti rat snagama operativne armije, na drugoj strani — dugotrajni rat snagama operativne armije i Teritorijalne odbrane; na jednoj strani — pretežno frontalna dejstva, na drugoj strani — kombinovana, frontalna i partizanska dejstva. Uviđajući da ne možemo slediti trku u naoružavanju na način i na pravcu koji su izabrale velike sile, on je uvideo i to da na osnovu tradicija narodnooslobodilačkog rata i vrednosti socijalističkog samoupravljanja možemo graditi opštenarodne oružane snage i odgovarajuću ratnu veštinu, a da nas u tome ne može slediti nijedan agresor. U tome se ogleda nepokolebljivo Titovo uverenje da narod koji brani svoju slobodu i nezavisnost ima sve izgleda na uspeh u borbi protiv agresora, bez obzira na njegovu vojnu moć.

U Titovom strategijskom horizontu socijalističko samoupravljanje, bratstvo, jedinstvo i ravnopravnost naroda i narodnosti su ugaoni kamenovi političke stabilnosti i odbrambene moći SFRJ. Zbog toga je on razvoj socijalističkog samoupravljanja i učvršćenje bratstva, jedinstva i nacionalne ravnopravnosti smatrao trajnim za-

datkom prioritnog značaja. Sa istom jasnoćom on je ukazivao na neophodnost stalne borbe protiv birokratsko-tehnokratske uzurpacije i liberalnog izigravanja samoupravljanja i protiv nacionalizma svih boja. U tom pogledu, njegove strategijske ideje i metode strategijskog rasuđivanja postali su svojina većine naših radnih ljudi i građana.

Uvođenje običnih ljudi u razmatranje i rešavanje strategijskih problema može se smatrati najvišim i najsmelijim dometom strategije u savremenom životu. Tito je sa strategije skinuo veo tajne i tajanstvenosti. Sa najvećom otvorenošću i neuporedivom jasnoćom on je govorio narodu o najosetljivijim međunarodnim, političkim, društvenim i odbrambenim pitanjima, razvijajući u njemu klasnu, političku i strategijsku svest i uvažavajući ga kao subjekta politike i strategije.

Ispitujući protivrečnosti društvenog života, Tito njima nije bio zasenjen, već je u neprestanom dijalogu s klasom i narodom tragao za rešenjima koja pokreću društvenu akciju. Za njega su neodlučnost, kolebljivost i oklevanje nespojivi s revolucionarnom strategijom koja zahteva jasnu ideju iz koje se rađa plan i organizovanu akciju koja ga sprovodi u delo.

U aktuelnoj međunarodnoj i unutrašnjoj situaciji Titova strategijska misao dobija na važnosti. Naročito ona njena usmerenost na to da u mnoštvu društvenih problema uvek vidi onaj glavni, suštinski koji se tiče položaja i uloge, prava i odgovornosti radničke klase i njene vodeće društvene uloge u društvenom životu. U kritičkom odnosu radnika i građana prema zastojima u razvoju samoupravljanja i prema nacionalističkim deobama odjekuju njegove misli i ideje. Ljudi govore njegovim rečima, kao da su pre toga sebi postavili pitanje: šta bi u tom slučaju Tito rekao.